

scientific literature there is no clarity regarding the use of these varieties, therefore it is recommended to mention what is being discussed – the dialectical approach or the dialectical method. The similarities and differences of dialectical and synergetic approaches to the development of society are shown. It is proposed to choose a synergetic approach as an interdisciplinary, reflecting modern society as an overcomplicated system, with the simultaneous use of dialectical logic to formulate concepts and a dialectical method for the study of certain aspects of social transformation.

Keywords: dialectics, synergetics, social transformation, policy/politics, law.

УДК 321:316.3

Мосціпан О. М.

«НІХОН МОНТОКУ ТЕННО ДЖІЦУРОКУ» ЯК ДЕРЖАВНА ХРОНІКА З ПОЛІТИЧНОЇ ІСТОРІЇ ЯПОНІЇ ПЕРІОДУ ХЕЙАН

Проаналізовано суспільно-політичні аспекти створення «Ніхон Монтоку Тенно Джіцуроку» як літопису з державної історії Японії періоду Хейан. Продовження традиції національного літописання засвідчило поступальний характер розвитку інститутів японської державності, що спирались на імператорську владу, але почали зазнавати істотного впливу відцентрових феодалних тенденцій наприкінці IX ст. Досліджено роль хроніки як політичного тексту, що почав відігравати легітимізуючу роль процесів послаблення центральної влади на користь впливових аристократичних родин. Розглянуто зв'язок між розвитком бюрократичного апарату, збільшенням кількості рангів та зменшенням влади Імператора у розрізі становлення традиції успадкування державних посад. З'ясовано специфіку взаємовпливів між релігійними та політичними процесами в аспекті державної підтримки храмів наприкінці IX ст., а також їх роль у централізації влади та політичних заколотах.

Ключові слова: «Ніхон Монтоку Тенно Джіцуроку», державна політична історія, Імператор Монтоку, клан Фудзівара, біографії чиновників.

Історія створення політико-історичного тексту «Ніхон Монтоку Тенно Джіцуроку» відобразила вже існуючу традицію укладання національних історій. Імператор Сейва (правив у 858-876 рр.) видав наказ скласти літопис урядування свого попередника. До створення «Ніхон Монтоку Тенно Джіцуроку» Імператор Сейва (850-881) залучив Фудзівару Мотоцуне (836-891), Мінабучі Тошіна (808-877), Ое Отондо (811-877), Йошібучі Чіканарі, Міяко Йошіка (834-879) та Шімада Йошіомі (828-891). Втім, двоє авторів померли до завершення роботи над проектом, а саме Мінабучі Тошіна та Ое Отондо, в той час як Йошібучі Чіканарі не приймав участь у фінальному завершенні роботи, а вже згодом за наказом нового Імператора Йодзей (правив у 876-884 рр.) був доданий Сугавара Корейоші (812-880). Передмова до тексту була написана Сугавара Мічідзане (845-903), який був сином Корейоші.

Термін «Джіцуроку» перекладається як «Істинні записи» та не вживався у попередніх хроніках. Розпорядження про початок роботи над текстом було видане у 871 р., а фінальний обсяг тексту, що був оформлений у 879 р., склав 10 томів. З цією хронікою фактично завершується «класичний» період державних хронік і розпочинається етап, коли поряд з державною історією почали створювати «офіційні історії» впливових феодалних кланів [1, с. 31]. Це вносило елемент змагальності в історіографічний процес.

Цілі хроніки відповідали стратегічним завданням розбудови інститутів державності та включали необхідність вирішення проблем у поточному політичному процесі. Структура тексту була спрямована на розкриття особливостей правління одного Імператора – Монтоку (827-858), який правив з 850 до 858 рр.

Функцією хроніки було посилення легітимності влади Імператора шляхом надання оцінок політичним успіхам і невдачам попередньої політики, окресленням шляхів імовірних майбутніх змін в соціально-політичному управлінні, визначенням співвідношення сил,

розмежуванням груп впливу у середовищі політичної еліти, представники якої змагалась між собою за право бути долученими до компіляції текстів з державної історії. У роботі зафіксовано протистояння між монархічною владою та феодалами аристократичного походження, які значно посилили свій вплив порівняно з минулими періодами.

Автори хроніки були представниками впливових аристократичних родів, які отримали доступ до державних посад фактично у спадок та розглядали власну участь у створенні державної історії як механізм передачі владних повноважень та соціальних статусів своїм нащадкам. У такий спосіб відбувалось функціонування інститутів феодальної держави. Монопольний доступ до освіти, що включала глибоке засвоєння конфуціанської класики, дозволяв аристократичним родам контролювати та обмежувати доступ до державних посад іншим соціальним групам. З часом феодальні клани почали конкурувати між собою не лише за землеволодіння та вплив при дворі, а й за якість освіти, яку вони продукували, шляхом заохочення роботи вчених у власних домогосподарствах. Це є спільним для японської та китайської традиції, коли освіта визнавалась важливим ресурсом утримання та передачі влади. Тому поряд з державною системою освіти розвивалось освітнє середовище, яке заохочувалось аристократами.

Не зважаючи на великий вплив китайської культурної традиції на розвиток системи державного управління в Японії, конфуціанський принцип про доступ до посад тих, хто має чесноти, освіту та склав державні іспити, зазнав невдачі у реальних практиках японського феодалізму. Оскільки автори хроніки були добре обізнані у китайській класиці, у тексті є спільні літературні прийоми, які врахували національний культурний контекст. Робота була записана системою *канбун* як способом запису китайської мови японськими знаками, що домінував у створенні офіційних документів. Текст «Ніхон Монтоку Тенно Джіцуроку» засвідчив продовження становлення національної історіографії, що використовувала китайські елементи, конструкти та прийоми для обґрунтування власної державності. У такий спосіб формувался автентичний стиль та канон у японській політичній історії. У тексті зафіксовано історичні події на фоні культурного процесу, що варто тлумачити з врахуванням суб'єктивних позицій авторів, які були представниками політичної еліти, володіли найвищими рангами державних службовців та обіймали високі посади в системі державного управління. Тому розгляд біографій авторів є важливим компонентом для розуміння тексту хроніки, контексту її створення та переслідуваних цілей [2, с. 155].

Фудзівара Мотоцуне був досвідченим державним діячем, який протягом кар'єри, завдяки володінню Молодшим Другим Рангом, обіймав найвищі владні посади. Він був Регентом Імператора, Правим Міністром і Генералом Лівої Гвардії. Крім того, Мотоцуне вже мав досвід складання національної історії – «Шьоку Ніхон Кокі» [2, с. 155].

Мінабучі Тошіна мав неабиякий досвід як політичний та державний діяч. Він обіймав посади Помічника Міністра Міністерства Церемоніалу, Помічника Наставника Наслідного Принца, Консультанта, Контролера Правих, Середнього Радника, володів Молодшим Третім Рангом, виконував обов'язки Голови Міністерства Народних Справ та був Старшим Наставником Наслідного Принца. Володіючи природними здібностями до літературної діяльності, Тошіна повсякчас працював над удосконаленням своїх талантів та отримав за це визнання з боку інших посадовців як організатор літературних читань китайських класиків [2, с. 155].

Ое Отондо обіймав посади Малого Особистого Секретаря, Великого Особистого Секретаря, Вченого у Домогосподарстві Наслідного Принца, Помічника Міністра у Міністерстві Церемоніалу та Контролера Правих. Він мав досвід створення творів на історико-політичну тематику: «Моральний підручник для Імператорів», «Положення та процедури епохи». Сучасники відзначали його як чиновника, що наділений чеснотами «благородного мужа», скромної людини та вправного політика [2, с. 156].

Йошібучі Чіканарі обіймав посади Великого Секретаря та Тимчасового Помічника Управителя Провінції Ямашіро. Виконання функції Лектора на читаннях «Ніхон Шьокі» при дворі дозволило йому здобути визнання як талановитого науковця, який здатний створювати

політико-історичні тексти [2, с. 157]. Розуміння значення державної історії для розбудови ефективних політико-управлінських інститутів тлумачилось як передумова для залучення Чіканарі до авторського колективу.

Міяко Йошіка володів Вищим Шостим Рангом, обіймав посади Нижнього та Великого Особистого Секретаря, здобув досвід у дипломатичних відносинах як посол в державі Пархе («держава вчених та поетів», що тривалий час була союзником Японії у боротьбі з Китаєм за вплив на Корейському півострові). Йошіка отримав якісну державну освіту, був викладачем, а також мав талант до літератури, що розглядалась як компонент в державному управлінні. Йошіка добре знав буддистське вчення, а тому оформлюючи текст включив у нього записи про релігійного життя [2, с. 157].

Шімада Йошіомі володів Молодшим П'ятим Рангом, обіймав посаду Великого Секретаря та виконував почесну функцію Лектора на читаннях «Ніхон Шьокі». Фах до наукової роботи був засвідчений літературними досягненнями у формі створення поезії за китайським зразком [2, с. 157].

Сугавара Корейоші обіймав посади Вченого у Домогосподарстві Наслідного Принца, Помічника Міністра Цивільних Справ і Консультанта. Компетенції до створення літературних текстів були засвідчені ним в роботах «Вірші придворних», «Регульований вірш зібраний римою», «Колекція віршів класифікованих за випадками» [2, с. 158].

У хроніці зафіксовано політичний вектор на підтримку феодалної системи шляхом наведення великої кількості біографій чиновників та аристократів. Мова йшла про те, щоб створити дискурс, коли бюрократичний апарат, державні інститути та система урядування в цілому асоціювались з прізвищами впливових аристократичних родин. Кількість включених у текст біографій є значно більшою порівняно з попередніми національними історіями, що є свідченням розвитку бюрократичного апарату та підвищення авторитету національних історій як джерела освячення спадкових посад для аристократії. Остання обґрунтовувала свої права через неперервність і давність роду. Відомо, що вже на початку VIII ст. нараховувалось біля 6000 чиновників та посадовців на нижчому рівні, а на рівні центральної влади їх було – 330, що в цілому було великою кількістю для країни з населенням 5 млн. чол. [3, с. 26]. Лише ті, хто мали ранги від першого до третього могли претендувати на посади міністрів у Державній Раді, в той час як четвертий і п'ятий ранги давали доступ до високих посад за прямим призначенням Імператора. Найбільш впливові посади на кінець VIII ст. стали фактично спадковими: у Державній Раді спостерігався розподіл впливу між кланом Фудзівары та нащадками Мононобе. Крім того, у межах бюрократичного апарату поступово поглиблювалась спеціалізація функцій і зростала градація рангів чиновників.

У хроніці зроблено наголос на важливості освіти, особистих якостей та чеснот, які мають культивуватись спадковою політичною елітою для належного державного управління. Поряд з цим текст містить хронологічні записи про важливі державні накази та розпорядження, що охоплювали спектр питань соціально-політичного управління. Традиційно для попередніх хронік акцентовано увагу на необхідності формування освіченої політичної еліти з кола спадкової аристократії, яка має змагатись між собою за державні посади, складаючи іспити. Еліта за правом крові була зобов'язана спиратись на знання. Компонентом успішної кар'єри придворного чиновника було володіння мистецтвом складання поетичних творів за китайським зразком, що вважалось суттєвим критерієм оцінки професійних та особистих якостей.

Значна частина наказів у хроніці включає регулювання відносин в релігійній сфері, проте кількість цих документів є меншою порівняно з попередніми національними історіями. Це може свідчити про певне унормування релігійного життя та визначення основних засад взаємин між суб'єктами. Втім, держава продовжувала виконувати визначальну роль у релігійній сфері, свідченням чого є включені у текст роботи накази про призначення жреців у храми. Крім того, держава регулювала відносини між різними відгалуженнями та сектами буддизму, що конкурували між собою за право тлумачити та нести істинне вчення, а й відповідно отримувати державну підтримку у формі земельних наділів і фінансування.

Представники релігійної сфери взаємодіяли з політичною елітою, приймаючи участь у боротьбі між впливовими кланами, які фінансово підтримували ті або інші храми. Відповідно з часом храми стали впливовими суб'єктами політичного процесу, які не лише працювали у напрямі легітимації політичних інститутів, а й нерідко були осередками закатів [4, с. 6]. Текст роботи підтверджує тезу, що держава поступово вибудовувала систему контролю над релігійною сферою, шляхом прямого призначення Імператором та Державною Радою керівників храмів. Таким чином, державні інститути не допускали автономного впливу релігійної сфери на політичний процес.

Відзначимо, що політична еліта розглядала буддизм як фактор централізації держави та об'єднання територій. Відповідно, з початку заснування, більшість храмів розташовувались у столиці та містах, і лише згодом їх почали будувати у важкодоступній гірській місцевості, щоб монахи могли сконцентруватись на справах віри та відмежуватись від мирської суєти. У цьому аспекті державна влада у IX ст. була досить сильною, незважаючи на те, що храми поступово ставали фінансово незалежними, адже перетворювались на великих землевласників та утримувачів нерухомості, яку здобували як пожертви та за заповітами від феодалів. Крім того, храми надавали можливість цивілізованого-мирного завершення кар'єри для політичних діячів та чиновників, їхнього відступу від публічної сфери, що також було ресурсом фінансової автономії. З часом храми, як економічно привабливі осередки, стали розглядатись як простір для реалізації кар'єрних планів молоді. Таким чином, у хроніці зафіксовано тісний зв'язок між релігійною та політичною сферою японського суспільства періоду Хейан, де у багатьох аспектах виникли симбіозні відносини, що нерозривно тривають протягом століть до сучасності.

Збільшення кількості біографій у роботі означало розширення кола потенційних претендентів на фактично спадкові посади: представники з нижчих верств суспільства у такий спосіб включались у державотворчий процес. Це сприяло об'єднанню територій, налагодженню системи державного управління та централізації країни. Водночас, зростав рівень конфліктності в середовищі політичної еліти, що посилювало відцентрові тенденції. Динаміка була підтримана зменшенням кількості населення, на яке збільшилось навантаження щодо утримання носіїв державних рангів [5, с. 59]. Продовження реалізації проекту створення державної історії потребувало залучення більшої кількості учасників, які вбачали у цьому можливість для реалізації власних інтересів, що були вписані в модель побудови імператорської держави. Включення біографій у текст створювало елемент соціального престижу для їх представників, членів родин та спадкоємців. Крім того, реалізовувалась функція культивування відповідальної політичної еліти, її добору та оновлення.

Зроблений у хроніці акцент на досягненнях та невдачах у різних аспектах державного управління, аналіз особистих якостей та рис характеру, що позначались на виконанні повноважень посадовців у публічному просторі, віднаходження подібних історій та прецедентів у минулому – все це створювало повчальний дискурс у середовищі політичної еліти. У цьому відношенні, моральні засади як підвалини державного управління, культивувались та проголошувались важливим критерієм оцінки ефективності політики.

У роботі зустрічаються записи про певні події, що видалися незвичайними авторам, наприклад, про природні катаклізми. Це можна тлумачити як свідоме зусилля авторів у використанні літературних прийомів, щоб підкреслити єдність з китайською традицією [6, с. 69]. Так реалізовувалась символічна функція у політиці та відбувалось створення нових політичних символів. Ці явища використовувались як технологія впливу на політичний процес, оскільки повсякчас потребували виваженої, обґрунтованої та правдоподібної інтерпретації з посиланням на історичні події та авторитетні джерела. Це створювало підґрунтя, коли вчені-чиновники здобували особисте визнання та претендували на певне монопольне право у поясненні цих подій. Вони надавали необхідні рекомендації щодо прийняття та реалізації державно-управлінських рішень. Наприклад, коли у 877 р. відбулося місячне затемнення, вчені-чиновники приймали рішення про призупинення чи продовження

виконання обов'язків двору. Ця практика, яка з часом прижилась в Японії та перетворилась на важливу складову політичного процесу, має відгомін у китайській реальності, звідки й була запозичена. Для інституту монархії це було додаткове обмеження та система стримувань з боку бюрократичного апарату (феодальної аристократії) поряд з законодавчим визначенням процедури успадкування та передачі влади, що було суттєвим запобіжником на шляху перетворення японської монархії в абсолютну. Водночас, це було й чинником поступового розмивання реальних функцій та повноважень монарха на користь феодалів.

Держава регулювала суспільні відносини шляхом визначення процедур надання земель у користування та обліку якості їх використання, що означало можливість вилучення на користь інших суб'єктів. Для монархічної влади земельні відносини були суттєвим інструментом забезпечення власної легітимності, збільшення впливу та централізації держави. Згодом ця політика виявила зворотний бік медалі, коли, посилені фінансовим добробутом, впливові феодалі в провінціях почали фактично ігнорувати центральну владу та її представників на місцях, що у поєднанні з впливом храмів призводило до послаблення влади монарха. Могутні феодальні клани поступово посунули в бік ще слабкі інститути монархічної влади на місцях та перейняли на себе реальні повноваження. Це позначилось на зборі податків, що фінансово ослаблювало столицю [5, с. 54].

Відповідно, після шести національних історій, які ідейно обґрунтовували центральну владу монарха, почали з'являтися інші хроніки, що відображали інтереси своїх замовників – місцевих феодалів. Водночас, посилення феодалізму у IX ст. означало боротьбу місцевих князів не лише з центральною владою, а й між собою, що врешті-решт призвело до появи домінуючого клану Фудзівара, що виник у VII ст. Цей клан претендував на визначальний вплив у державі, а значить – на центральну владу, у збереженні інструментів та інституцій якої він почав вбачати власний інтерес. Так, у 858 р. Фудзівара отримали доступ до інституту регентства Імператора [7, с. 57]. Це означало, що носії імператорської влади стали виконувати суто номінальну роль як символу держави. Політична влада Фудзівара забезпечувалась шляхом одруження їхніх нащадків з представниками імператорського роду, що гарантувало отримання всіх керівних посад в управлінській вертикалі монархічної системи. Механізми стримувань та противаг для політичної системи Японії того часу сформувались за рахунок протистояння в межах самого клану Фудзівара, який був досить чисельним та неоднорідним. У такій ситуації виникали тимчасові політичні союзи між імператорською владою та менш впливовими феодалами з метою протистояння клану Фудзівара, що втім не призвело до відновлення реального статусу монархії у IX ст.

Використана література:

1. Tsutsui William M. A Companion to Japanese History. Singapore: Blackwell Publishing, 2007. 618 p.
2. Sakamoto Taro. The Six National Histories of Japan; translated by John S. Brownlee. Tokyo : UBC Press, 1991. 232 p.
3. Beasley W. G. The Japanese experience: A Short History of Japan. London: Weidenfeld & Nicolson, 1999. 299 p.
4. Adolphson Mikael S. The Gates of Power: Monks, Courtiers, and Warriors in Premodern Japan / Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000. 456 p.
5. Farris William Wayne. Japan to 1600: A Social and Economic History. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2009. 227 p.
6. The Oxford History of Historical Writing / volume 2: 400–1400; general editor Daniel Woolf, volume editors Sarah Foot and Chase F. Robinson. Oxford: Oxford University Press, 2012. 646 p.
7. Varley, Paul. Japanese culture; fourth edition. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000. 383 p.

Mostipan O. «*Nihon Montoku Tenno Jitsuroku*» as the State Chronicle of Japan History of the Heian Period

The article analyzes socio-political aspects of the creation of «Nihon Montoku Tenno Jitsuroku» as a chronicle from the state history of Japan of the Heian period. The continuation of the tradition of national chronicles was confirmed by the progressive nature of the development of institutes of Japanese statehood, which relied on imperial power, but began to undergo a significant influence of centrifugal feudal tendencies in the late nineteenth century.

The role of the chronicle as a political text, which began to play a legitimizing role in the processes of weakening the central government in favor of influential aristocratic families, was explored. The connection between the development of the bureaucracy, the increase in the number of ranks and the weakening of the power of the Emperor in the context of the practice of inheritance of public positions is considered. The specifics of the mutual influence between religious and political processes in the aspect of state support of temples in the late nineteenth century and their role in the centralization of power and political rebellion have been determined.

Keywords: «Nihon Montoku Tenno Jitsuroku», state political history, Emperor Montoku, Fujiwara clan, biographies of officials.

УДК 321-028.6

Опанасюк В. В.

ДОКТРИНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті з'ясовано особливості доктринального підходу в політології та правознавстві, виявлено характер його сучасних модифікацій. Запропоновано окремі варіанти класифікації функцій держави в межах доктринального підходу, враховано обмеженість і прикладні можливості цих класифікацій. Перспективи застосування доктринального підходу до класифікації функцій держави в інформаційному суспільстві обґрунтовані на підставі змін у структурі суспільства, суспільних відносинах. Процеси віртуалізації політики, цифровізації публічних послуг, переміщення людини політичної в простір глобальних інформаційних і комунікаційних мереж, інтенсивність і системність зазначених змін виявили передчасність висновку про кінець доктринального підходу у вивченні та дослідженні суспільно-політичних і правових систем, функцій держави як основних напрямів її діяльності.

Ключові слова: держава, функції держави, класифікація, доктринальний підхід, глобалізація, інформаційне суспільство.

Сучасні глобальні процеси впливають на просторові та часові характеристики світового порядку, змінюють його структуру. Сучасна ситуація така, що звичний для нас реальний світ розширює свої межі за рахунок віртуального простору. Відбувається взаємопроникнення та зрощування реального світового порядку з глобальним інформаційним суспільством, його мережевими структурами. Практика в цих умовах часто дисонує з відомими політичними та правовими доктринами, внаслідок чого останні або девальвуються, або модифікуються, пристосовуючись до ситуації.

Доктринальний підхід досі відштовхувався від соціальної сутності та позицій держави щодо суспільства. У сучасних умовах цей підхід зазнав наукового скепсису так само, як і перспективи існування самої держави, а суспільство значно змінило свої сутність і структурне наповнення, отримавши нові варіанти визначень. Припускаємо, що згадані тут поняття «доктрина» та «держава» ще зарано списувати в історичний брукхт. Вважаємо, що їх зв'язок із нагальними науковими та прикладними задачами доказово незаперечний, адже виявляється, з одного боку, у потребі гармонійного раціонального упорядкування сучасного глобального суспільства, інформаційного за своїм характером, а з іншого боку, у відповідній